

Parakh

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 7, Jan.- Jun. 2022, PP

پارکھ

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جنوری۔ جون 2022ء، مسلسل شمارہ 13

☆ ڈاکٹر کرامت علی مغل، ڈاکٹر کلیان سنگھ کلیان

AGHA ALI MUDASSAR AS STORY WRITER**آغا علی مدثر دی کہانی کاری****Abstract**

Agha ali Mudassar (Born: 5 September 1958) is a renowned Punjabi fiction writer who has been associated with Punjabi fiction since the 1990s. He has described many aspects of society in his fictions. He is such an expert who knows every disease of society very well and considers it his duty to describe their indications in his fictions. He is familiar with modern literary movements and believes objectivity in literature, so progressive ideas are prominent in his fiction. He has also mentioned the harsh realities of society and criticized their creator. He is a great realistic fiction writer. In this paper, an analytical study of Agha Ali Mudassar's fiction has been done and an attempt has been made to justify the writing with references from his fiction.

Keywords: Punjabi fiction, Indications,
Literature, Society, Realistic fiction

☆ اسٹنٹ پروفیسر، ادارہ پنجابی سلیکھ تے راتل سار، جامعہ پنجاب، لاہور

☆ اسٹنٹ پروفیسر، گورنمنٹ کالج یونیورسٹی، لاہور

آغا علی مدثر ایسی کہانیاں نہیں جہاں پنجابی کہانی دی ودھوتری وچ وڈا کردار ادا کیتا۔ موضوع پکھوں ایہدے وچ وب سونٹا لیا ندی۔ 1990ء دے دہاکے تیکر پنجابی کہانی دے پڑ وچکئی پڑا چکے سن پر موضوع پکھوں نو یکلکتا دی لوڑ نوں محسوس کیتا جا رہیا سی۔ اس سے مارشل لاء دے اثرات وی سجرے سن لوکائی اندر خوف دی جیون دا اک بھاگ ای جا پدا سی۔ بنیادی حقان تے لوڑاں دی گل کرنا تے منگ کرن بارے سوچنا وی جرم سی اس سے پنجابی زبان دے کہانیاں نے لکھت وچ ایہی سوچ نوں سامنے لیا نداجو گانہ ودھوتریاں توں متاثر لگدی۔ پنجابی ادب وچ نو یکلکتا دی ڈاڈھی لوڑ سی۔ اجو کے سہ تائیں آغا علی مدثر دے تن کہانی پراگے سامنے آچکے نیں۔ (1) چٹے لیڑے میلے لوک (1990ء)۔ (2) تھکے پیراں دا پنڈھ (1996ء)۔ (3) کاواں دے اتھرو (2015ء)۔

سرسید احمد خان دی تحریک علی گڑھ توں بعد جیہڑی تحریک سبھ توں ودھ ہندوستان دی لوکائی تے اپنا اثر چھڈیا اوہ ترقی پسند لکھاریاں دی تحریک اے۔ جس دا ہندوستان وچ مڈھ 1936ء وچ رکھیا ایس توں ورھے پہلاں سجاد ظہیر، ملک راج آنندورگے لکھاریاں ایس دا اعلان لندن توں کردتاسی۔ تحریک نے ادب دی دنیا وچ انقلاب لیا ند۔ ماڑے بندے نوں جس جبر داسمان سی اس دی واج دبائی جا رہی سی اوہدے حقان دی گل ہوون لگی۔ سجاد ظہیر دے ”انگارے“ نوں سرکارولوں ہٹک لگی تاں لوکائی نوں ہوش آیا کہ جو پڑھایا سنایا جا رہیا سی اوہ سرکار دی ہاں وچ ہاں ملاون وکھ کجھ وی نہیں سی۔ 1954ء وچ حکومت نے ترقی پسند تحریک نوں سیاسی سمجھ کے پابندی لادتی جس پاروں ایہی لکھاری جیہڑے ترقی پسند تحریک نال جڑے سن اوہناں نوں عتاب دا نشانہ بنایا۔

ترقی پسند تحریک نے سماجی شعور دے ارتقاء، معاشرتی تقاضیاں دے بھروسے اظہار، علم تے ادب وچ سائنسی نقطہ نظر جمہوری قدراں تے انسان دوستی دا خیال رکھیا اے۔ (1)

تحریک نے شاعری توں وکھنرتے وی چوکھا اثر چھڈیا سنٹالی دی ونڈ مگروں حمید اختر نے ہاجرہ مسرور نوں باقاعدہ سیکرٹری چنیا گیا۔ انجمن نے اپنا کم جاری رکھیا۔ فیض احمد فیض، احمد ندیم قاسمی دے نال نال شریف کنجاہی تے احمد راہی ورگے مڈھلے طور تے پنجابی لکھن والیاں نے انجمن دیاں کانفرنساں وچ وی بھاگ لایا تے اپنیاں لکھتاں وی پیش کیتیاں:

“The 'movement for progress' touched all spheres of human development. It stood for

liberation and democracy. It was a movement for the freedom-loving writers who were opposed to the status quo in the feudal - dominated Indian society”(2).

آغا علی مدثر دا کہانی پراگا ”چٹے لیڑے میلے لوک“ نوں سویرا روڈ یو اینڈ پبلشرز لاہور ولوں 1990ء وچ چھاپیا گیا جہدے وچ چودہ کہانیاں نیں۔ اوہناں جیون دے جس روپ نوں کہانی وچ ڈھالیا اوس نال پورا انصاف کیتا تلخ حقیقتاں تے حیاتی دیاں اوکڑاں نوں بیان کرنوں اوہ ذرا وی چکے نہیں۔ جس پاروں کہانی وچ سچ دسدا اے تے کوڑھ نوں وی سامنے لیاند ا گیا۔ ترقی پسندی والیاں نے ایہہ ای تاں سنیہا دتا۔ چنگے لکھاری دا گن اے کہ اوہ لکھت وچ سماجی برائیاں دی نشانکاری فرض سمجھدا اے۔ قاضی جاوید اوہناں دی کہانیاں بارے گل کردیاں وچار سامجھے کردے نیں:

”چٹے لیڑے میلے لوک“ ڈاڈھیاں تلخ کہانیاں دا مجموعہ اے۔ کیوں جے ساڈی حیاتی بندے تے وسیب دواں حوالیاں نال تلخ اے۔ آغا علی مدثر نے زندگی نوں ویکھیا پرکھیا اے تے کہانی داروپ دے دتا ای۔ پراوہ نرا حقیقت نگاری نہیں۔ کئی جہی عمر وچ وڈے تجریاں تے شعور نال وی مالا مال اے۔ اوہ جان دا اے کہ کہانی کاردا کم نوں جہان دی تعمیر اے“۔ (3)

آغا علی مدثر دیاں کہانیاں دے مجموعے وچ سماج دے پسے لوکاں نوں اپنا موضوع بنایا۔ اوہناں اپنیاں کہانیاں اندر سماج دی جو تصویر کھچی اے۔ اوہی ویلے دے سماج وچ دسدا اے۔ آغا علی مدثر انسان پرستی تے یقین رکھن والا کہانیکار اے ایسے لئی اوہنوں اپنے ال دوالے دکھ تے کرب تکلیف دیندا اوہ انسان نوں دکھاں تکلیفاں توں آزاد ویکھنا چاہندا اے۔ اوہ چاہندا کہ اج دا انسان خوش ہالی ول قدم ودھائے۔ آغانے تجریاں تے شعور دی روناں اپنے آپ نوں منوایا اوہناں دی اک اک کہانی نوں دنیا دساندی اے تے اج دا جیوندا جاگد بندہ ایس نوں دنیا وچ نوں پچھان تے شکل صورت دسدا اے۔ آغا علی مدثر نے اپنے آل دوالے ودھدے تھاں نوں ہتھیان والے طبقے

نوں اپنا موضوع بنایا۔ ایہہ تھاں نوں ہتھیا ون والیاں دے کچھ سیاسی طاقتاں وی نیں تے عوام دی بے بسی وی، بھکھ تے ننگ داراج ڈھتوں ای المیار ہیا اے ایس ایسے نوں لگ بھگ ہر کہانیکار نے ویکھیا۔ ایسے گل نوں انیس اشفاق انج بیان کردے نیں:

”90ء کے بعد ذات پرست اور مذہب اساس سیاست وجود میں آئی۔ علاقائی جماعتوں کی مرکزیت کو ختم کر دیا اور مرکز کا اقتدار علاقائی جماعتوں کا محتاج بن گیا۔ سیاسی جماعتوں نے سیاست میں قدم جمانے کے لیے ووٹ کی طاقت کے پیچھے چھپی ہوئی ایک اور طاقت کا سہارا لیا اور اس کے لیے سیاست اور مافیا کے درمیان مجرمانہ مفاہمت ہوئی۔“ (4)

آغا علی مدثر نے غریب دیس وچ بنیادی تھاں توں وانجھے لوکان دی گل کیتی۔ ”لہورنگ اکھیاں“ دا بیانی وچ دکھ دسد اے تے ”کہانی سکھیاں داسودا گر“ وچ وی ملک وچ غربت نہ مکان والیاں نوں تنقید دا نشانہ بنایا اے۔ ایہہ غریب ملک اے پر اتھے آمریت دی جیہڑی بدترین شکل ویکھی گئی اوس پیڑاں وچ ہور وادھا کیتا اوہناں لوکانی نوں وی برائیاں داسا جھاداری سجھیا اے سرکاری ہسپتال دے اندر دے حالات بیان کردیاں کہندے نیں کہ حکومت بہت کجھ عوام لئی دیندی اے پر ڈاکٹر تے ہسپتال دا عملہ رل کے کھا جاندے نیں۔ ایہہ سوچ اگانہہ ودھو تحریک نال میل کھاندی اے۔ لکھاری نے لکھت وچ کوئی نہ کوئی سنیہا ضرور لیا ونا شروع کیتا ایہ سفر 1932ء وچ شروع ہو یا سی جس بارے آکھیا گیا:

”دسمبر 1932ء کو ادبی مضامین میں ایک دھماکا ہوا۔ ”انگارے“ کے نام سے کہانیاں اور ایک ڈراما پر مشتمل مجموعہ انگارے نظامی پریس وکٹوریہ سٹریٹ لکھنؤ سے شائع ہو کر منظر عام پر آیا جس کے خلاف رجعت پسندوں نے ہنگامہ برپا کر دیا۔“ (5)

”فوجی بوٹ“ ناں توں ظاہر اے کہ سیاسی پچھوکڑ رکھدی کہانی اے ایہدے وچ فوج دے منفی کردار نوں ننڈیا گیا۔ لنڈے بازار نوں ”غریباں دی جنت“ آکھیا اے آزادی دی نعمت نوں موضوع بنا کے اوہ حالات

دکھانڈے نہیں۔ افسانوی ادب نے کیوں حقیقت پسندی تے ترقی پسندوں اگے ودھایا ایہدے وچ آغا علی مدثر ورگے لکھن والیاں دا بہت وڈا کردار اے جہناں حقیقی مسئلے توں اکھنیں چرائی سگوں بے باکی نال بیانیا تے اپنی لکھت نال انصاف کیتا۔ آل دوالے صدیاں توں اجیہیاں رتیاں تے روایتاں نوں لوکائی قبول کر چکی ہوئے جو غلط نہیں کہانیکا لوکائی نوں مجبور نہیں کر سکد اکہ اوہ سب کجھ مکا دیوں پر کہانیکا رساج تے اوس دے واسیاں نوں شیشے وانگ کجھ سچ سچ دکھاون دا پورا جتن کردا اے۔ آغا علی مدثر وی اجے کہانیکا رنیں جیہڑے سچ توں دکھ کجھ اپنی لکھت وچ بیان نہیں کر سکدے۔ جیویں اظہر جاوید کہندے نیں:

”اوہ ہولے ہولے لطن کر دالے۔ مٹھی مٹھی سٹ مار دالے۔ برائیاں تے سماج دیاں

زیادتیاں نوں چمٹے نال پھڑن تے سبھ نوں دکھاون دی کوشش کر دالے۔“ (6)

آغا علی مدثر نوں ماڑے دا استحصال اکا پسند نہیں۔ اوہ اوس نوں برداشت نہیں کر سکدے تے استحصال کرن والے طبقیات دے درودھ وچ اوہناں دے کئی لکے چہرے ننگے کر دے نیں۔ اوہ کارل مارکس دی سوچ تے فکر توں حدں ودھ متاثر نہیں جیہڑے ادب وچ طبقاتی ونڈ نوں موضوع بناون دا درس دیندے نیں۔ کنول مشتاق نے اوہناں دی کہانیکا ری بارے کتاب دے مڈھ وچ بھرواں دیباچہ لکھیا جس دا سرناواں اے ”سوہنے اکھر“ اوہ لکھدے نیں:

”ایہہ کہانیاں کنیاں چہریاں نوں تنگیاں کر دیاں نیں کنیاں پاتراں دی

نفسیاتی الجھناں نوں درساندیاں نیں۔ کنیاں کرداراں نوں ویکھ کے

تھاڑے اندر نفرت بیجیاں نیں تے کنیاں نوں ویکھ کے ہمدردی تے

اوبدے لئی کجھ کرن دا جذبہ ابھاردیاں نیں۔“ (7)

کہانی ”لہورنگیاں اکھاں“ وچ عمران ناں دا کردار بھکھ دی اگ نوں ٹھنڈا کرن لئی روزگار دی بھال وچ در دے بھٹکد اے۔ غربی دی اگ وچ بلدا پنڈو شہر آیا۔ پنڈ دے چودھری نے اوس دے پیونوں کتے دی راکھی نہ کرن پاروں اینا ماریا کہ اوہ اگلے جہان اپڑ گیا۔ عمران شہر وچ نوکری دی بھال وچ مارا مارا پھر دا سلیم نال ملیا۔ سلیم ترقی پسند خیالاں دا مالک سی جیہڑا سماجی انقلاب تے سدھار ویکھنا چاہندا سی اوس عمران نوں جدوں بھکھ ننگ دے سب کارن دے سناں اوہ سوچی پے گیا کہ ایہہ سب گلان سلیم تیکر کیوں اپڑیاں۔ سلیم ندھڑک ہو کے سب سوچدا تے بولد ا۔

سلیم اوس نوں وڈے مزدور کسان تحریک دے آگونوں ملاون داسدا داتا تاں اوہ ویکھ کے پریشان ہو گیا کہ اوہ اوہوای چودھری اے جس اوہدے پیونوں گٹ گٹ کے ماردت سی۔ بڑے سوہنے ڈھنگ نال آغا علی مدثر نے اجے آگوواں اُتے تنقید کیتی جیہڑے مزدوراں دے حقان دی گل تاں کردی نیں پر اندروں اوہ اوسے طرح دے استحصالی طبقے نال جڑے نین۔ انج دے کئی لیڈر نیں جو بھیڑ دی کھل وچ بھگیاڑ نیں۔

کہانی وچ دیس اندر دی مارشل لاء سرکار نوں کھلی تنقید دانثانہ بنایا گیا تے کہانی نوں علامت ڈھنگ نال آغا علی مدثر نے پرانیاں ویلیاں نال کہانی نوں جوڑ دتا۔ ”لوہے دی پتری گھوڑے دے سم توں اُتر کے بوٹ“ تے آ لگی، گل نوں وچا ریا اے۔ کہانیکار نے انسان دے بنیادی حقان لئی آواز چکدے کرداروں نوں موضوع بنایا ای۔ پرانے فوجی بوٹ پا کے اوس نوں اپنی شان ای نرالی جاپن لگی۔ لوکی اوس نوں مڑمڑ کے ویکھن لگے۔ اک کڑی جدوں پچھیا کہ بوٹ کیوں پائے نیں تاں کردار دے جواب دین توں پہلاں ای کڑی دی سہیلی بولی ”ساڈیاں نینداں اڈان لئی“:

”ایہہ سبھ کجھ کداں ہو یا جدوں فوجی سرحدان تے سن تے دشمن ملک وچ کس طرح آ گئے اوہناں دشمنان نوں ڈکیا کیوں نہیں۔ ایہہ دراصل ساڈے فوجی سوجھو اناں دا کہنا اے کہ دشمن ملک وچ آ گئے نیں ایہہ کس طرح آئے ایہہ وی اوہناں نوں ای پتا اے۔“ (8)

کہانیکار داد و جا پراگا ”تھکے پیراں دا پنڈھ“ اے جہدے بارے منے پر منے ناول نگار فخر زمان موجب:

”آغا علی مدثر نے بڑی چھیتی اپنا ناں اوہناں کہانی کاراں وچ بنالیا اے جہناں نے پنجابی کہانی نوں Modern Sensibility تے

Resistance Attitude دتا اے۔“ (9)

”پائے نوٹ“ کہانی وچ ماڑے بندے دیاں لوڑاں تے اوہناں لوڑاں وچ پے جاوَن والیاں ونڈاں نوں موضوع بنایا نال ای اوہناں سرکاری افسراں دے چالے وکھائے جیہڑے اپنا فرض نبھاون دی تھاں لوکاں نوں جگتاں تے جتیاں کردے۔ سرکاری دفتراں وچ رشوت خوری تے ٹاؤٹ نوں کوں راہ لبھدی اے ایس حوالیوں آغا

ہوراں چوٹ کیتی اے۔ ”نامعلوم بندیاں نال چن“ کہانی دا کردار اپنے ای سماج کولوں خوف کھاندا اے اوساندر دا ڈر اینا ودھ چکا سی کہ اوہ سوچن لگا جے اوس نے کوئی چنگا کم وی کیتا تے اوس نال بھیڑا ای ہونا اے ایس دا کارن ایہہ کہ اوہناں دظ طبقے نال ہمیشہ بھیڑا ای ہوندا چلا آیا۔ چنگے ہوون دی آس اوس کول مک چکی سی۔ کہانیکا رنے بڑے ڈھنگ نال ناامیدی تے اندر دے خوف نوں درشان دے نال چانن تے اپڑائی نوں وی دسیا اے۔ جویں کوئی چنگے کم دی ٹو وچ ہوندا اے تاں سارے ماڑی کم اوس توں اولھدے ہونا شروع ہو جاندا اے نیں تاں اوس نوں احساس ہوندا اے کہ اوہ تاں لوکاں دے دکھاں، تکلیفاں دا سانبھی وال ای نہیں رہیا۔

آغا علی مدثر نے اندر دے احساس نوں جیوندار کھن لئی کہانیاں لکھیاں فیر ”اندر دا احساس“ کوں مکدا کہانی وچ حافظ دے کردار راہیں اجاگر کیتا جیہڑا اپنے آپ ای فیصلہ کردا کہ اوہ مقدس کاغذاں دی سنبھالنا کرے گا پر جدوں حیاتی دیاں اوکڑاں توں جانو ہویا اوہ دے اندر سبھ کجھ بدل گیا۔ ایس وچکار سماج دا جیہڑا کچھ نظریں پیا اوہی اصل مکھ اے جویں سماج بارے تے وسیب بارے گو کرے تاں ایہ انسان جیون دے دکھ دکھ رنگاں نوں اپنالیندا اے کیوں جے ایہ رنگ ای تاں شخصیت نوں مکمل کر دے نیں۔ ڈاکٹر چرنجیت سنگھ سماج دے حوالے نال کہندے نیں:

”سماج اک اجیہا جٹل انتظام اے جو سد متحرک لہر وچ رہندا اے۔ اس دا کارن ایہہ اے کہ ہر بندہ اپنے اپ وچ آزاد اے تے اوہ اپنے جسمانی، ذہنی تے روحانی ماحول دی وی پیدا ہوندا اے۔ ایس نوں اپنے آپ دی سوچھی دو جیاں دے پرسنگ وچ ہی ہوسکدی اے۔ ایس لئی اک بندہ دی شخصیت کسے سماجی ماحول وچ ای مکمل شخصیت بندی اے۔“ (10)

کہانی دی اجیہی تکنیک اے جہدے وچ تھوڑے لفظاں وچ تے اشارے نال گل کرن دی اٹکل وی اے۔ ”بسکناں دا ڈبا“ وچ صدیاں دے بھکھیاں دی بھکھ تے اوہناں دا ہر شینوں چٹ کر جاوون ول اشارا اے کہانی شروع توں اخیر تک من نوں موہندی تے دلچسپی برقرار رکھدی اے۔ ”تھکے پیراں دا پنڈھ“ کہانی وچ کہانیکا رنے مذہب دے نازک مسئلیاں نوں ہتھ پایا اوس نوں نویں انداز نال نویں سوچ تے فکر ول پریردیاں بیان کیتا۔ اوہناں دی کہانی دے فن وچ علامت دی ورتوں، جدید انداز، اک ویلے دی گل نہیں سگوں ہر ویلیدی گل اے سب اہم سب

توں اہم اوہناں اپنیاں کہانیاں وچ اک عام بندے دی حیاتی نوں موضوع بنایا۔

آغا علی مدثر دا کہانی پراگا ”کاواں دے اتھرو“ جون 2015ء وچ شائع ہو یا جہدے وچ گیارہاں کہانیاں بالاں واسطے نیں کہانی پراگے وچ پندرہاں لیکھ کہانیاں تے اوس دے فن بارے نیں جہناں وچ الیاس گھسن تے افضل ساحر دیاں چٹھیاں شامل نیں، پراگے راہیں جیون تے ساہت دا سمبندھ ٹوٹا اے تے اوس دے نال نویں امکان جڑے ہندے نیں۔ نعیم اشفاق دا لکھنا اے:

”زندگی اور ادب میں ایسی خوبیاں ہیں جن میں نئے امکانات حقیقت اور
وضیعت کا روپ اختیار کرتے رہتے ہیں اور ہر تعبیر دوسری تعبیر کو جنم دیتی
ہے۔ ادب کا ہر عہد نئے خوابوں سے عبارت ہوتا ہے جس میں نئی توضیحات
اور تشریحات کی راہیں ہمیشہ صاف اور کھلی رہتی ہیں۔“ (11)

پراگے دی پہلی کہانی ٹائٹل کہانی ”کاواں دے اتھرو“ اے جہدیاں کئی پرتاں نیں جہدے وچ اپنی پچھان
ماں بولی نال محبت کرن دا درس اے جو اپنی ماں بولی نوں وساردا اے۔ اوہنوں فطرت کیویں سزا دیندی اے اوس
دے حوالے نال کہانیاں دا بیان اے:

”اپنی ماں بولی نوں بھلنا سوکھا کم اے مڑ اپنی ماں بولی نوں سکھنا سوکھا کم
نہیں۔ نسلاں دا کھپا پورا نا سوکھا کم نہیں۔ جیہڑے اپنی رہتل ماں بولی نوں
بھل جاندے نیں اوہ مڑ کے نہیں پرت سکدے۔ وہ نہ تتر رہندے نیں نہ
بٹیر۔ وچکار اک نویں مخلوق بن کے رہ جاندے نیں۔ ایہناں نوں فطرت
ولوں سزا ملدی اے۔“ (12)

آغا علی مدثر بھادیس بدیس وچ وسدیاں لمی حیاتی بتا چکے نیں پراوہ ماں بولی نوں وسارن والیاں دے ورودھ
وچ نیں۔ اوہناں دیس دی حالت نوں وی بڑی باریکی نال بیانیا تے سیاسی حالات نوں اشاریاں راہیں بیان کیتا
ایہہ اوہناں دا ای خاصہ اے:

”چھوٹو کولوں فیڑ چپ نہ رہیا گیا تے بولیا“ اودوں چوراں نوں سوڑر لینڈ

دے بینکاں دا پتا نہیں ہونا پر ابا ایہہ چور خزانہ لٹ کے ایدھر اودھ دبدے
کیوں نیں؟

کاں بولیا ”توں سنیا ہونا اے ال دے آ لھنے وچ سونا ہوندا اے“۔
”آ ہوا با سنیا تے ہو یا اے اوہے بوٹ سونا ویکھ کے اکھاں کھولدے نیں“
ابا بولیا ”ایویں ڈاکواں چوراں دے بال وی خزانہ ویکھ کے اکھاں کھولدے
نیں۔“ (13)

شہر دیاں ٹتیاں بھجیاں سڑکاں دی گل کردیاں اوہناں سیاستداناں دے کارے وی سامنے لیاندے۔
کہانیکار اوہناں سیاسی آگواں دی ورودھ وچ نیں جیہڑے لوکاں دی فلاح واسطے تاں کچھ نہیں کردے نیں پر اپنے
پروراں نوں پالن لئی بدیاں دے بینکاں وچ وی خزانہ لٹ لٹ کے گھل رہے نیں۔ ایہہ ای اوہ لوک نیں جو سیاست
کردیاں ہو یا مذہب نوں وی اک ہتھیار وجوں ورت لیندے نیں۔ کاواں دے کردار راہیں کہانیکار نے سماج دے
وکھ وکھ کھیتراں دے چالیاں نوں موضوع بنایا تے کاریگری نال بیانیا کدھرے وی کردار داناں لین دی تھاں عملاں
راہیں پچھان کروائی۔ کہانی ”بریاں بریاں بھوکاں“ کہانی وچ انقلاب دی سوچ پنگر بارے دیا گیا اے۔ چھکو وچ
پئے سکے تھوم تے گنڈیاں وچوں جدوں ہریاں ہریاں بھوکاں نکلدیاں نیں تاں ویکھ کے انقلابی نوں اوہ ویلا دور نہیں
وکھالی دیندا جدوں سبھ کچھ اجیہا ہو جاوے گا کہ انصاف دابول بالا ہونداں ای ماڑے تے گنڈے دافرق مک جاوے گا:
”ترقی پسند تحریک برصغیر دی اوہ واحد تے نویکلی تحریک اے جہنے اتھے

دے لوکاں دی فکر اُتے امنٹ اثر پایا اے۔“ (14)

”شیر بکری دی سانجھ“ دا موضوع اوہ دکھ زوری والا نظام اے جتھے لوکاں نوں کسے طرح وی کسے قابل نہیں
سمجھیا جاندانہ اوہناں نوں گنیا جاندانہ تے نہ اوہناں نوں آگو چنن دا کوئی اختیار ہوندا اے۔ شیر بکری دی سانجھ وچ
علاقے دے سبھ کتے تے کاں موٹے تازے ہو کے پھرن لگے۔ جیہڑے قصائیاں دیاں دکاناں دے چکر لاندے
نہیں تھکدے ہن اوہناں قصائیاں ول جانا اُکا بند کردتا۔ پنڈ دے لوکاں دا براہال سی کوئی کچھن والا نہیں سی۔ آغا علی
مدثر نے بڑے ڈھنگ نال کہانی اندر سیاسی جبر دے ماحول نوں بیان کیتا۔ آغا علی مدثر دے تیناں کہانی پراگیاں نوں

مجموعی تاثر دے رجھوں دیکھیے تاں اوہ ترقی پسندیت یاں اگانہہ ودھوسوچ دے چاہیوان نیں تے اپنی ہر کہانی وچ مقصدیت نوں مکھ رکھدیاں ترقی پسندی ول لے جاندے نیں۔

حوالے

- 1- واصف لطیف، ترقی پسند تحریک تے پنجابی شاعری، لاہور: پلاک 1- قذافی سٹیڈیم فیروز پور روڈ، 2018ء، ص 65
- 2- <https://en.wikipedia.org/> 27 august 2022, 10:39 am
- 3- آغا علی مدثر، چٹے لیڑے میلے لوک، لاہور: سویرا ویڈیو اینڈ پبلشرز، 1990ء، ص 7
- 4- گوپی چند نارنگ، (مرتبہ) اطلاقی تنقید نئے تناظر، نئی دہلی: ساہتیہ اکیڈمی، 2003ء، ص 246
- 5- انوار احمد، ڈاکٹر، ترقی پسند تحریک ایک محاکمہ، مشمولہ ارتقاء، کراچی: شمارہ نمبر 41، 2006ء، ص 91
- 6- آغا علی مدثر، چٹے لیڑے میلے لوک، ص 30
- 7- اوہی، ص 10
- 8- اوہی، ص 55
- 9- آغا علی مدثر، تھکے پیراں دا پنڈھ، لاہور: سویرا پبلی کیشنز، 1996ء، فلیپ
- 10- چرنجیت سنگھ گمٹالہ، ڈاکٹر، سودھی: ڈاکٹر کلیان سنگھ کلیان، مرزا صاحبان، لاہور: ودیا پبلی کیشنز، 2022ء، ص 60
- 11- گوپی چند نارنگ، (مرتبہ) اطلاقی تنقید نئے تناظر، ص 329
- 12- آغا علی مدثر، کاواں دے تھرو، لاہور: پنجابی مرکز، 2015ء، ص 67
- 13- آغا علی مدثر، کاواں دے تھرو، ص 64
- 14- واصف لطیف، ترقی پسند تحریک تے پنجابی شاعری، فلیپ